

BİR ENDÜSTRİYEL YAPININ MÜZEYE DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME: İZMİR TEKEL FABRİKASI

Elif AKTAN*

ÖZET

Bu çalışma, İzmir'in Alsancak semtinde yer alan ve uzun yıllar boyunca tütün üretimi yapılan tarihi Tekel Fabrikası'nın Kültür ve Sanat Fabrikası'na dönüştürülme sürecini incelemektedir. Endüstri mirası kapsamında değerlendirilen bu yapı, işlevini yitirdikten sonra atıl duruma düşmüş; 2023 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilerek çok işlevli bir kültür ve sanat merkezine dönüştürülmüştür. Araştırma, bu dönüşüm sürecini tarihsel arka plan, mimari koruma ilkeleri, yeniden işlevlendirme stratejileri ve toplumsal katkı boyutlarıyla ele almaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; yerinde gözlemler, fotoğraf belgeleri, arşiv kaynakları ve literatür taraması bir arada değerlendirilmiştir. Yapının özgün mimari elemanlarının korunarak yeni işlevlerle bütünleştirilmesi, kentsel hafızanın sürdürülebilirliğine katkı sağlamıştır. Müze, kütüphane, sergi salonları ve kamusal açık alanlarıyla yapı hem geçmişin izlerini yaşatmakta hem de çağdaş kent yaşamına entegre edilmektedir. İzmir Tekel Fabrikası'nın dönüşümü, endüstri mirasının yalnızca fiziksel korunmasını değil, ayrıca kültürel kimliğin dönüşümünü mümkün kılan örnek bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, benzer yapıların kültürel üretim odaklı yeniden kullanımı için model oluşturabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri Mirası, Müze, İzmir Tekel Fabrikası, Yeniden İşlevlendirme, Mimari Koruma

*Uzman, Ege Üniversitesi, Ege Meslek Yüksekokulu, elifaktanak@gmail.com, 0000-0003-1730-1857

AN EXAMINATION OF THE ADAPTIVE REUSE OF AN INDUSTRIAL BUILDING AS A MUSEUM: İZMİR TEKEL FACTORY

Elif AKTAN*

ABSTRACT

This study examines the transformation process of the historic İzmir Tekel Factory in Alsancak district from a tobacco production facility into a Culture and Art Factory. As an important example of industrial heritage, the building had fallen into disuse after ceasing operations but was restored by the Ministry of Culture and Tourism in 2023 and repurposed as a multifunctional cultural center. The research explores this transformation through its historical background, architectural conservation principles, adaptive reuse strategies, and social impact. A qualitative methodology was employed, incorporating on-site observations, photographic documentation, archival research, and literature review. The integration of new functions while preserving the building's original architectural elements has contributed to the continuity of urban memory. With its museums, library, exhibition spaces, and public areas, the complex reflects both historical identity and contemporary urban life. The adaptive reuse of the İzmir Tekel Factory is a clear example of preserving industrial heritage while also rebuilding the area's cultural identity.

The findings provide a framework that can guide similar reuse projects of industrial structures for cultural and public purposes.

Keywords: Industry Culture, Museum, İzmir Tekel Factory, Adaptive Reuse, Architectural Conservation

*Professional, Ege University, Ege Vocational School, elifaktanak@gmail.com, 0000-0003-1730-1857

1.GİRİŞ

İzmir, 5000 yıllık köklü bir geçmişe sahip olup, tarihi ve kültürel mirasıyla günümüze kadar varlığını sürdüren bir şehirdir. İzmir'in tarihi limanı ve ticaret merkezi kimliği, şehrin mimari dokusuna da yansımış, farklı dönemlere ait yapılar kentin kültürel mirasını şekillendirmiştir. Bu bağlamda, her yapının özgün işlevi ve dönemin koşullarını yansıtan özellikleri korunarak, geçmişin izlerini geleceğe taşımak, kentsel hafızanın sürdürülebilirliği açısından kritik bir gerekliliktir. Ticaretin yoğunluğu ve çeşitliliği, İzmir'de farklı kültürlerin ve medeniyetlerin izlerini bırakmasına neden olmuştur. Bu durum, kentsel hafızanın zenginleşmesine ve mekânsal dokunun çeşitlenmesine katkı sağlamıştır. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren, İzmir limanı uluslararası ticaretin önemli merkezlerinden biri haline gelmiş, bu da kentin mekânsal yapısını ve kültürel dokusunu şekillendirmiştir. Bu yapıların korunması hem kentsel kimliğin sürdürülmesi hem de geçmişle bağın devamlılığının sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Endüstriyel mirasın yeniden işlevlendirme sürecinde, yapının öncelikle bulunduğu çevreye katkı sağlaması ve bölgenin gereksinimlerine uygun biçimde değerlendirilmesi hedeflenmelidir. Yapıya entegre edilecek yeni kullanım, kentsel kültüre değer katan ve şehir yaşamının niteliğini yükselten bir karaktere sahip olmalıdır. Yeniden işlevlendirilen endüstriyel yapının özgün özelliklerinin korunması kadar, yeni kullanım programının etkin bir şekilde hayata geçirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Özgün yapının dokusuna minimum müdahale edilmeli, yapım yöntemine ve malzemelerine uygun restorasyon teknikleri uygulanmalıdır. Ayrıca, kütle ve mekân özelliklerini olumsuz etkileyecek eklemelerden uzak durulmalıdır. Bu bağlamda, yapının belirlenen yeni işleve ne ölçüde adapte olabileceği analiz edilmeli; eski ve yeni öğeler arasında dengeli ve uyumlu bir bütünlük sağlanmalıdır.

İzmir'in gelişiminde liman ve ticaret ilişkilerinin temel belirleyicilerden biri olması, kentin coğrafi konumu ve tarihsel süreçteki ekonomik faaliyetleriyle yakından ilişkilidir. İzmir, tarih boyunca önemli bir liman kenti olarak hem bölgesel hem de uluslararası ticaretin merkezi olmuştur (Parlayan, Kılıç ve Güney ,2023, s. 98).

Araştırmanın konusunu oluşturan Kültür Sanat Fabrikası, sigara fabrikası olarak inşa edilmiş 2002 yılına kadar faaliyeti devam etmiştir. Günümüzde Kültür Sanat Fabrikası olarak işlev gören bu yapı, tarihsel olarak tütün tarımının önemli bir merkezlerinden biri olarak kullanılmıştır.

İzmir, zengin bir endüstri mirası koleksiyonuna ev sahipliği yapmakla birlikte, bu yapılar arasında İzmir Tekel Fabrikası, sahip olduğu benzersiz tarihi işlevi ve güncel kültürel dönüştürme süreci nedeniyle ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. 1920'lerde inşa edilen bu fabrika, Türkiye'deki tüm sigara fabrikalarına parça üreten merkezi bir üretim üssü olarak faaliyet göstermiş; yerleşkenin özgün makineleri, işçilik detayları ve yapı malzemeleri dönemin teknolojik gelişimini belgeleyen somut bir tanıklık sunmaktadır. Günümüzde ise fabrika binalarının adaptif yeniden kullanımı ile müze, atölye, kafe ve açık hava etkinlik alanları gibi yeni işlevlerin bir arada yer aldığı çok işlevli bir kültür-sanat merkezine dönüşmesi, endüstri mirasının korunması ve kent belleğine yeniden kazandırılması adına model bir uygulama

örneği sunmaktadır. Bu nedenle, makalede İzmir Tekel Fabrikası'nı ele alarak, hem tarihi kimliğinin muhafaza edilme süreçlerini hem de mekânsal müdahalelerin endüstri mirası koruma ilkeleri çerçevesindeki uyumunu derinlemesine inceleme amaçlanmıştır.

2. ENDÜSTRİ MİRASI

Bir yapının manevi değeri, onun kültürel kimliğiyle doğrudan ilişkilidir. Yapının tarihsel rolü, toplum yaşamındaki yeri ve önemi, bu değerın şekillenmesinde belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Bazı yapılar, önemli tarihsel olaylara tanıklık etmekte veya belirli bir dönemin simgesi haline gelmektedir. Öte yandan, özgün mimari, estetik ve teknik özellikler taşıyan yapılar, toplum tarafından değerli kabul edilerek korunması gereken miraslar olarak kabul edilmektedir (Kaşlı, 2009, s. 9).

Kullanım amacını kaybetmiş yapıların yıkılması veya yapısal ömrünü henüz tamamlamadığı için farklı işlevlerle değerlendirilerek varlığını sürdürmesi olasılığı gündeme gelmektedir. Bu tür durumlarda, yapıyı tamamen ortadan kaldırmak yerine mevcut yapıyı koruyup dönüştürmek, en etkili ve sürdürülebilir çözüm olarak öne çıkmaktadır (Güney ve Büyükarıslan, 2013, s. 34).

Endüstri mirası kavramı ilk ortaya çıktığında, miras tanımı büyük ölçüde doğal ve kültürel unsurlarla sınırlıyken, zaman içinde kapsamı genişleyerek insan yapımı öğeleri de içine alacak şekilde evrilmiştir. Böylelikle mimari yapılar, kent peyzajları ve hatta toplumsal imgeler de miras niteliği taşıyan varlıklar arasına katılmıştır. Sonraki dönemde, özellikle sanayi tesisleri ve bu tesislerin kurulduğu alanlar da bu genişletilmiş miras listesinin önemli bir bölümünü oluşturmaya başlamıştır (Özdemir, 2015, s.15).

2.1. Uluslararası Koruma Standartları (ICOMOS, Venedik Tüzüğü)

ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), 1965 yılında Varşova'da kurulmuş olan uluslararası ve hükümet dışı bir organizasyondur. Ana hedefi, tarihi anıtların ve sit alanlarının korunması ve değerlendirilmesiyle ilgili ilkeler, yöntemler ve politikalar geliştirmek; ayrıca bu alandaki araştırmaları teşvik etmek ve yönlendirmektir.

ICOMOS, kültürel mirasın korunması, restorasyonu ve yönetimi konusunda uzmanlaşmış uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. UNESCO'ya bağlı çalışan bu kuruluş, kültürel varlıkların korunması alanında danışmanlık yapmakta, çeşitli ülkelerdeki anıtlar ve sit alanları hakkında bilimsel çalışmalar yürütmekte ve Dünya Mirası Listesi'ne aday gösterilen alanların değerlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. ICOMOS' un temel amacı, mimari ve arkeolojik mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak için evrensel standartlar oluşturmak ve bu alandaki uzmanlar arasında bilgi alışverişini teşvik etmektir.

ICOMOS' un kuruluş süreci, 1964 yılında Venedik'te gerçekleştirilen 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde kabul edilen "Venedik Tüzüğü" ne dayanmaktadır. Bu tüzük, anıtların ve yerleşimlerin korunması için uluslararası bir konseyin

kurulmasını önermiştir. Ertesi yıl, 1965'te Varşova'da yapılan kongrede Venedik Tüzüğü uluslararası düzeyde kabul edilmiş ve ICOMOS' un kuruluşuna dair karar alınmıştır (ICOMOS).

Venedik Tüzüğü, tarihi yapıların ve anıtların korunması ile restorasyonu konusunda uluslararası standartları belirleyen temel bir belge olup, bu çerçevede yapıların değerlendirilmesinde uyulması gereken çeşitli kriter ve ilkeleri öngörmektedir.

Venedik Tüzüğü'nün ilgili maddeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. "Tarihi anıt kavramının yalnızca tekil mimari eserleri değil, aynı zamanda belirli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin veya tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal yerleşmeleri de kapsadığını belirtmektedir. Ayrıca, zamanla kültürel anlam kazanmış daha mütevazı eserleri de kapsamaktadır".
2. "Anıtların korunması ve onarımı sürecinde mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek tüm bilim ve tekniklerden yararlanılması gerektiğini belirtir".
3. "Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumak amacını taşımaktadır".
4. "Anıtların korunmasında temel yaklaşımın, korumanın kalıcı olması ve sürekliliğinin sağlanması gerektiğini belirtir".
5. "Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir".
6. "Anıtların korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir".
7. "Bir anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına- anıtın korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında- izin verilmemelidir".
8. "Anıtın tamamlayıcı öğeleri sayılan heykel, resim gibi süslemeler, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa yerlerinden kaldırılabilir".
9. "Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyonundan farklı anlaşılabilmesi ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır".
10. "Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak anıt sağlamlaştırılabilir".
11. "Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki

dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerinde kararı vermek, sadece bu işi üzerine almış kimseye bırakılamaz”.

12. “Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış bir biçimde yansıtmaması için, özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir”.

13. “Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir”.

14. “Anıtın bulundukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım çalışmalarında, daha önceki maddelerde açıklanan ilkelerden esinlenmelidir”.

15. “Kazılar 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır. Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka, kültür varlığının anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir. Yalnız anastylosis'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmede kullanılan madde her zaman ayırt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğunca az kullanılmalıdır”.

16. “Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla açıklık kazanmış çözüm getirici ve eleştirici raporlar halinde kesin belgeler hazırlanmalıdır. Temizlemenin, sağlamlaştırmanın, yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası -çalışma sırasında ortaya çıkan, tanımlanmış biçimsel ve teknik özellikler göz önünde tutularak- raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmi kurumun arşivine konmalı ve araştırmacılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir” (Ahunbay, 1996, s.150).

Son yıllarda, endüstriyel yapılar, özellikle fabrikalar ve eski üretim tesisleri gibi unsurlar, kültürel mirasın korunmasına yönelik artan bilinç ve müdahale süreçlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu yapılar, yalnızca somut varlıklarıyla değil, bulundukları kentsel dokuda anlam taşıyan, kimliklerin şekillenmesinde etkili olan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. İzmir örneğinde Tekel Fabrikası gibi endüstriyel yapılar, şehrin sanayi geçmişine dair önemli izler taşımakta olup, kentsel hafızanın korunmasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu tür yapılar, tarihi ve kültürel bağlamda taşıdıkları değerlerin yanı sıra, kentsel dönüşüm ve kimlik inşası süreçlerinde de kritik bir rol oynamaktadır. Endüstriyel mirasın korunması hem kültürel hem de çevresel açıdan son derece önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal bellek kavramı da burada devreye girmektedir. Endüstriyel yapılar, şehirlerin ve

toplumların geçmişteki sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerini yansıtan önemli unsurlar olup, bu mirası gelecek nesillere aktarmak, şehirlerin kimliklerini korumanın ve anlamının bir yolu olarak kabul edilmektedir. Geçmişin izleri, bu yapıların korunması yoluyla canlı tutulup ve tarihsel süreklilik sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, endüstriyel mirasın korunması yalnızca tarihi değerlerin savunulması değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Tekel Fabrikası, İzmir'in sanayi devrimindeki rolünü ve dönemin ekonomik yapısını gözler önüne seren önemli bir yapıdır. Endüstriyel yapılar, teknik ve mimari açılarından yanı sıra, sosyal ve kültürel perspektiflerden de şehrin geçmişini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Dünyaca ünlü Le Corbusier'in 1948 yılında hazırladığı İzmir Nazım Planı, sanayi alanlarının belirli odaklarda kümelenmesini, ulaşım bağlantılarıyla desteklenmesini ve kentsel büyümenin kontrollü olmasını öngörmüştür (Karadağ, 2020, s. 60). Bu yaklaşım, Tekel Fabrikası'nın bulunduğu bölgenin stratejik planlama ile biçimlendiğini ve bu dönüşümün Le Corbusier'in önerdiği şehircilik ilkeleriyle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede İzmir Tekel Fabrikası'nın dönüşümü, bir yandan tarihi dokuyu koruyarak, diğer yandan bu alanın sosyal ve kültürel bir mekân olarak yeniden işlevlendirilmesiyle kentsel hafızanın sürekliliğini sağlamaktadır. Bu tür projeler, endüstri mirasının mimari olarak yeniden işlevlendirilmesinin yanı sıra, kentsel yaşamın canlanmasına ve sosyo-ekonomik gelişmeye katkı sağlayan önemli araçlar haline gelmektedir.

2.2. Endüstri Yapılarını Yeniden İşlevlendirerek Müze Olarak Kullanılması

Endüstriyel yapıların dönüştürülmesi sürecinde yaratıcı, kültürel, sosyal, tarihsel ve sanatsal yaklaşımların benimsenmesi, bu yapıların korunmasını sağlayıp, şehirle olan bağlarını güçlendirmektedir. İzmir gibi tarihi ve kültürel açıdan zengin bir şehirde, endüstriyel mirasın iyileştirilmesi, geçmişin izlerini modern kent yaşamı ile buluşturmaktadır. Bu tür yapılar, şehrin sanayi geçmişini simgelese de toplumun ortak hafızasında derin bir yer tutmaktadır. Yaratıcı projeler ve kültürel müdahalelerle bu yapılar estetik ve işlevsel olarak iyileşir; tarihi yapıların iç mekân tasarımında ışık kullanımı ise yalnızca estetik olmakla kalmayıp, işlevsel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Böylece, bu yapılar şehrin kimliğini pekiştiren ve kentlilerle duygusal bağ kuran mekânlara dönüşmektedir.

Endüstri yapıların özellikle müze gibi kültürel işlevlerle yeniden değerlendirilmesi de benzer bir yaklaşımla önem kazanmaktadır. Osmanlı döneminden itibaren Türkiye'de tarihi yapılar, yalnızca mimari miras olarak korunmakla kalmamış, bunun yanı sıra müze işlevi kazandırılarak yeniden kullanıma açılmıştır. Bu süreçte, birçok yapı restore edilerek kültürel ve sanatsal eserlerin sergilendiği mekânlar haline getirilmiştir. Böylece hem tarihi yapılar korunmuş hem de halkın bu mirasa erişimi sağlanmıştır (Aydın ve Şahin, 2018, s. 66).

Tarihi yapıların orijinal işlevlerini kaybettikten sonra müze olarak yeniden işlevlendirilmesi hem kültürel mirası koruma hem de yapıları topluma kazandırma açısından önemli bir

yaklaşımıdır. Bu dönüşüm, özellikle geniş ve esnek mekânlara sahip yapılar için uygun olup, bu süreçte yapının özgün özelliklerinin korunmasına özen gösterilmelidir. Höhmann'a göre, endüstri mirasının korunma yöntemlerinden biri, bu tür yapılara müze işlevi kazandırarak sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bu yaklaşım hem yapının tarihsel değerini korur hem de topluma kazandırılmasını sağlamaktadır (Höhmann, 1992, s. 56).

Endüstri yapılarının müze olarak işlevlendirilmesi için, öncelikle binanın sahip olduğu kültürel ve mimari kimliğin korunmasını gerektirir; bu bağlamda özgün malzeme, plan şeması ve bezeme özelliklerine saygı gösterilerek müdahaleler en aza indirilmelidir. Yeni işlevin, yapının mekânsal düzeni ve taşıyıcı sistemleriyle uyumlu olması; böylece hem sergileme gereksinimleri hem de koruma ilkeleri dengelenmelidir. Müdahaleler “geri alınabilir” ve orijinalliğin okunuşunu bozmayacak biçimde ayırt edilebilir olmalı, ayrıca restorasyon ve eklemelerde yapı malzemesiyle bağdaşan ürünler tercih edilmelidir. Müze tasarımı ise erişilebilirlik, güvenlik, iklim kontrolü ve sergileme düzeni gibi teknik gereksinimleri karşılayarak ziyaretçinin konfor ve deneyimini iyileştirirken aynı zamanda çağdaş sergileme yaklaşımlarını yansıtmalıdır. Son olarak, yapı statik bir nesneyi aşarak kent yaşamıyla iç içe geçmiş dinamik bir odak olarak planlanmalı; geçici sergiler, eğitim programları ve kamusal etkinliklerle sosyal-kültürel etkileşimi güçlendirmelidir (Mısırlısoy ve Günçe, 2016, s. 149-154,155,157,158).

3. YÖNTEM

Araştırmanın ilk aşamasında, İzmir Tekel Fabrikası'nın yeniden işlevlendirilmesi ve korunmasına ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle akademik yayınlar ve bilgilerden yararlanılarak fabrikanın tarihçesi ile ICOMOS ve Venedik Tüzüğü gibi uluslararası koruma standartları hakkında detaylı bir inceleme gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada ise nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak gözlem yöntemi uygulanmıştır. Üçüncü aşamada yeniden işlevlendirilen Kültür Sanat Fabrikası'nda dolaşım yolları, sergi düzeninin mekânsal yerleşimi ve taşıyıcı sistem detayları sistematik biçimde fotoğraflanmış, ayrıca saha notları alınmıştır. Fotoğrafik kayıtlar ve gözlem verileri; ziyaretçi akışının izlenmesi, rampalar, asansörler ve yönlendirme işaretleri gibi erişilebilirlik unsurlarının değerlendirilmesi aracılığıyla mekânsal organizasyonun işlevselliği bakımından analiz edilmiştir. Son olarak, dördüncü bölümde elde edilen bulgular ve literatürdeki benzer endüstriyel miras projeleriyle yapılan tarama sonuçları ışığında, İzmir Tekel Fabrikası'nın yeni işleviyle kente ve kullanıcı deneyimine katkı sağlayan yönleri ile iyileştirme gerektiren alanlar bütüncül bir yaklaşımla tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

4. İZMİR TEKEL FABRİKASI DURUM ÇALIŞMASI

Osmanlı Devleti'nde tütün önemli bir gelir kaynağı olduğu için (Demir, 2019, s. 421) İzmir'de bir Tekel fabrikası kurulmuş ve 1838'de Osmanlı İmparatorluğu, dış ticaret antlaşmaları yaparak yabancı tüccarların İzmir'e yerleşmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemde, tütün üretimi artmış ve bölgede önemli miktarda üretim gerçekleştirilmiştir (Serçe, 2014, s. 44). Bu bağlamda, aynı yıl içinde oluşturulan Régie de Tabacs (Tütün Rejisi), tütün tekeline yönelik

politikaları belirlemeye başlamış ve büyük fabrikaların kurulması yönünde adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda, 1884 yılı itibarıyla üç fabrikanın projeleri hazırlanmış olup, bunlardan biri de İzmir Tekel Fabrikası'dır.

Zamanla, bu bölge Avrupa'nın artan tütün talebini karşılayan önemli bir üretim merkezi haline gelmiştir. Tütün talebindeki bu artış ve üretim için elverişli doğal koşullar, Osmanlı İmparatorluğunda o bölge hem ekonomi hem istihdam açısından kritik bir merkez haline gelmiştir (Karaçor ve diğ., 2019, s. 20). Bu süreç, Ege Bölgesi'nde üretilen tütünlerin uluslararası pazarda "İzmir Tütün" olarak tanınmasına ve yüksek kaliteye sahip bir ürün olarak ün kazanmasına yol açmıştır (Şahin ve Taşlıgil, 2014, s. 88).

Tütün piyasasını kontrol altına almak ve dışa bağımlılığı sona erdirmek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti, 1930 yılında yürürlüğe giren Tütün İhisarı Kanunu ile TEKEL kurulmuş ve İzmir Alsancak Sigara Fabrikası da bu yapının bir parçası olarak 2004 yılına kadar üretimini sürdürmüştür (http1).

İzmir Alsancak'ta yer alan tarihi Tekel Fabrikası, yaklaşık 17.000 metrekarelik bir alanı kaplamakta ve 12 farklı yapıdan oluşmaktadır (Görsel 1). Ancak Tekel İdaresi'ne devredildikten sonra üretim tekrar başlatılmış ve 1930'larda artış göstermiştir (Serçe, 2014, s. 45).

Görsel 1. İzmir kültür sanat fabrikası uydu görüntüsü (Elif Aktan Arşivi, 2025)

Tekel İşletmeleri'nin özelleştirilmesinin ardından, 2001 yılında faaliyetlerini durduran fabrika, 2004'te tamamen kapanmıştır. Buna rağmen, 3 kez Koruma Kurulu kararıyla tescillenmiş ve korunmaya değer yapılar arasında yer almıştır (http3).

Reji döneminden günümüze kadar faaliyet gösteren tek fabrika olmasının yanı sıra, elle üretim yönteminin hala devam ettiği tek fabrika olarak dikkat çekmiştir (Serçe, 2014, s. 45). (Görsel 2). Bu durum, fabrikanın gelirlerinde belirgin bir artışa yol açmıştır (Dağ, 2023, s. 205).

Fabrika, yedi aylık üretim dönemlerinde diğer tesislerden gelen hurda makineleri onararak parça üretim merkezi haline gelmiş; eksik parçalar mühendislerce imal edilmiş ve böylece 1970'lerde kurulan filtreli sigara makineleri, Maltepe Sigara Fabrikası'ndan gelen eski makinelerin yeniden işlenmesiyle elde edilmiştir (Serçe, 2014, s. 44).

Görsel 2. İzmir Tekel fabrikası tütün ayıklayan kadınlar (Elif Aktan Arşivi, 2025)

4.1. İzmir Tekel Fabrikası'nın Müzeye Dönüşümü

İzmir Tekel Fabrikası, uluslararası alanda talep gören tütün üretiminin yanı sıra tarihsel önemiyle de dikkat çekmiştir. Bu endüstriyel yapı, 2023 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından aslına uygun olarak restore edilerek İzmir Kültür Sanat Fabrikası'na dönüştürülmüş ve kültürel mirasın korunarak modern bir sanat ve kültür merkezi olarak yeniden hayat bulmuştur. Bu dönüşüm, fabrikanın geçmişteki üretim sürecinin ve İzmir'in kültürel zenginliğinin bir araya gelmesini sağlamıştır.

İzmir Etnoğrafya Müzesi ve Arkeoloji Müzesi'nin taşınmasının ardından, yapının zemin ve birinci katında arkeolojik eserler sergilenirken, ikinci katta coğrafi bölgeye ait altın, metal, mermer, pişmiş toprak, taş ve cam eserler ile yöreye özgü tarihi tekstil ürünleri ve yazmalar da izleyicilerle buluşturulmaktadır. Ayrıca, İzmir Resim ve Heykel Müzesi, Tanzimat Dönemi'nden günümüze kadar uzanan önemli bir sanat koleksiyonu sunarak, sanat tarihine dair değerli bir seçkiyle ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

İzmir Tekel Fabrikası, sürdürülebilir uygulamaları eksiksiz ve doğru bir şekilde hayata geçirerek Biosphere Certified rozetini almaya hak kazanmıştır. Bu rozet, kuruluşun taahhütlerini yerine getirdiğinin bir göstergesi ve güvencesidir (http4).

Müzedede, Şeker Ahmet Paşa, Halil Paşa, Mülazım Remzi, Sülayman Seyyid Bey, İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Namık İsmail, Şevket Dağ, Zeki Kocamemi, Mahmud Cuda, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nurullah Berk, Cemal Tollu, Abidin Elderoğlu, Nuri İyem, Fahrelnisa Zeid, Mubin Orhon, Sabri Berkel, Neşet Günal, Turan Erol, Adnan Çoker, Halil Akdeniz, Neşe Erdok, Devrim Erbil gibi önemli ressamların eserlerinin yanı sıra, heykel sanatında Turgut Pura, Kuzgun Acar, Zühtü Müridoğlu, Ali Hadi Bara, Ferit Özşen, Sadı Öziş gibi sanatçıların yapıtları ile seramik alanında Füreya Koral, Bingöl Başarır, Mustafa Tunçalp, Mehmet Tüzüm Kızılcan gibi sanatçılara ait değerli eserler de sergilenmektedir(http1).

İzmir Tekel Fabrikası'nda üretimi yapılan sigara paketlerinin sunumu hem endüstri mirasını hem de ambalaj tasarım tarihini vurgulayan bir anlatı kurgusuyla gerçekleştirilmiştir.

Paketler, her satırı yaklaşık onar paketten oluşan yatay rıhtım düzeninde; ahşap arka panelli, camla korunan gömme bir çerçeve içinde sergilenmektedir. Bu düzenleme, ziyaretçiye paketlerin orijinal boyutlarını, grafik öğelerini ve renk paletlerini detaylıca inceleme imkânı tanımaktadır (Görsel3).

Görsel 3. Sergilenen sigara paketleri ve tütünler (Elif Aktan Arşivi, 2025)

Sergilenen tütün örnekleri, hem endüstriyel üretim sürecinin hammaddesel zenginliğini hem de coğrafi çeşitliliğin tarihî ve kültürel boyutlarını vurgulayan küratöryel bir strateji olarak öne çıkmaktadır (Görsel 3). Endüstri mirası mekanlarında hammaddelere ait özgün örneklerin sergilenmesi, ikonik makineler ve üretim hatlarının ötesinde madde kültürüne dair zengin bir anlatı zemini oluşturacağı biçimde tanımlanır. İzmir Tekel Fabrikası'nda tütün numunelerinin bu metotla sunulması, ziyaretçiye yalnızca makine parkuru ve üretim

hacimlerinin ötesinde; tütünün çiftlikten fabrikaya uzanan yolculuğunu, bölgesel işçilik pratiklerini ve hammadde seçim kriterlerini yorumlamaya açan bir görev görmektedir. Böylece sergi, endüstriyel mirasın somut izlerini korurken, hammaddenin kendisini “anlatı nesnesi” ne dönüştürerek müze mekânını bilgi aktaran bir öğrenme yatağına dönüştürmektedir (Görsel 4).

Görsel 4. Sergilenen aletler (Elif Aktan Arşivi, 2025)

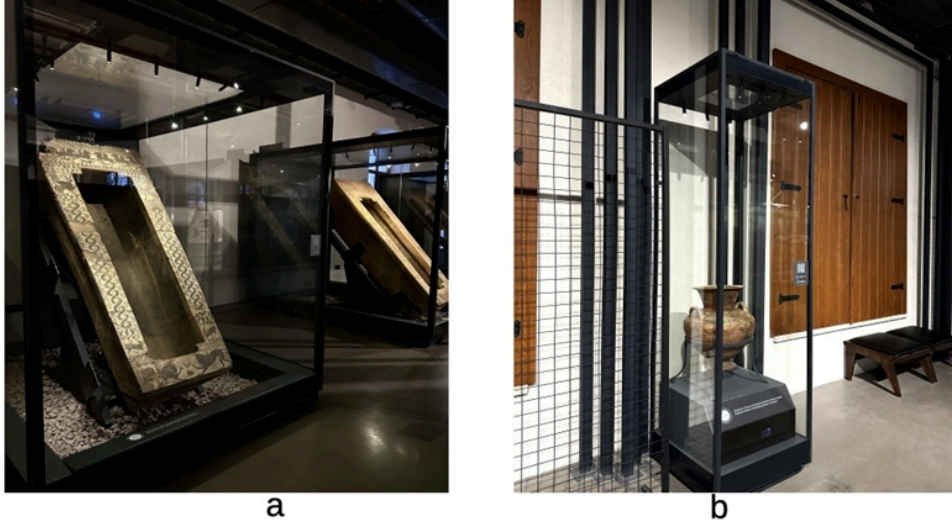
Sergi için ayrılan salonlara cam vitrinler yerleştirilmiştir. Bu vitrinlerde, eserlerin doğru şekilde aydınlatılmasını sağlayacak ışıklandırma sistemlerine ve bilgilendirme amaçlı metinler ile levhalara yer verilmiştir. Müzede, eserlerin sunumu için etkili bir sergileme tekniği uygulanarak, ziyaretçilere hem görsel hem de bilgi açısından zengin bir deneyim sunulmuştur (Görsel 5).

İzmir Tekel Fabrikasının kültür ve sanat müzesine dönüşümü kültürel kimliğe önemli katkılar sağlamıştır. Yerel kullanıcıyı merkeze alan ve kültürel kalkınmayı önceleyen çoğul katılımlar, tahribatı ve bilinçsiz kullanımı önleyerek mekânların tarihsel ve kültürel değerlerini korumaktadır. Bu süreçte endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, yalnızca fiziksel yapıların korunmasını değil, geçmişle kurulan bağı güçlendirerek kültürel kimliğin sürekliliğini ve gelişimini desteklemektedir.

Yerinde yapılan değerlendirme sonucunda, yerleşke içerisindeki özgün fabrika yapıları korunmuş; zarar gören bölümler ise aslına sadık kalınarak kısmen restore edilmiştir. Binalar, geçmişte üretim alanı olarak kullanıldıkları dönemdeki ölçekleri ve işlevsellikleri göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmiş ve yeni kullanım amaçlarına uygun hâle getirilmiştir.

Yerleşkedeki en büyük ve merkezi yapı, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi olarak

işlevlendirilmiş; ikinci en büyük yapı ise İzmir Resim ve Heykel Müzesi'ne dönüştürülmüştür. Bu yapılarda arkeolojik ve etnografik eserlerin yanı sıra sanat tarihine ait önemli koleksiyonlara yer verilmiştir. Diğer yapılar ise kütüphane, sanat atölyeleri ve kitap-kafe gibi kültürel mekanlara dönüştürülerek yeniden kimlik kazandırılmıştır. Ayrıca, 9.200 metrekarelik açık hava alanında kapsamlı bir peyzaj düzenlemesi gerçekleştirilerek mekânın bütüncül kullanımına katkı sağlanmıştır (http4).

Görsel 5. Cam vitrinler (Elif Aktan Arşivi, 2025)

İzmir Kültür Sanat Fabrikası'nın giriş katında güvenlik ve danışma masası bulunmakta olup, toplam 7.240 metrekarelik yapıda birinci katta arkeolojik, üst katta ise etnografik eserler sergilenmektedir.

Yerleşke içerisinde yer alan Atatürk İhtisas Kütüphanesi, Ege Bölgesi'nin en büyük ihtisas kütüphanesi olma özelliğini taşımaktadır. Kütüphane, Atatürk'ün kaleme aldığı eserlerin yanı sıra, yaşadığı döneme ait çok sayıda tarihî belge, kitap ve arşiv kaydını bünyesinde barındırarak hem araştırmacılara hem de tarih meraklılarına önemli bir kaynak sunmaktadır. Bununla birlikte, yetişkin ve çocuklara yönelik ayrı kütüphane bölümleri sayesinde her yaş grubuna hitap eden bir öğrenme ve keşif alanı oluşturulmuştur (http4).

Dönüşüm sürecinde, görsel 1'de görüldüğü üzere eski hali, 4 ve 6 numaralı yapılar arasındaki boşluğa asansör ve iklimlendirme üniteleri yerleştirilmesi nedeniyle, görsel 7'de söz konusu cephe delikli çelik saç levha ile baştan aşağı kapatılmıştır (Görsel7).

İnşa edildiği ilk dönemde yalnızca 1, 2 ve 4 no'lu yapılar ve fabrikanın ana giriş noktasında güvenlik kulübesi bulunmaktaydı. Zaman içinde artan ihtiyaçlar doğrultusunda ise ek binalar eklenmiştir.

Günümüzde ise İzmir arkeoloji ve etnografya müzesi işlevli yapı ile kahve mekânı ve mutfak

atölyesine ev sahipliği yapan yapılar olarak işlevlerinde devam etmektedirler (Görsel 6). Bunun yanı sıra bazı binaların iç mekânında yer alan putrelli ahşap kolonlar, uzun süreli nem ve biyolojik etkiler sonucu yapısal bütünlüğünü kaybederek tehlike oluşturduğundan sökülüştür.

Alsancak Halk Kütüphanesi ile Türk Dünyası Müzik İhtisas Kütüphanesi de kompleksin önemli parçaları arasında yer almıştır. Yerleşkedeki ikinci büyük yapı ise, İzmir Resim ve Heykel Müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiş ve Tanzimat Dönemi'nden günümüze kadar uzanan sanat eserlerinden oluşan kapsamlı koleksiyonuyla sanatseverlere kapılarını açmıştır. Bu dönüşüm, yapının kültürel bellekteki yerini güçlendirirken, farklı yaş ve ilgi gruplarına yönelik zengin içerikli mekânlar sunarak toplumsal etkileşimi artırmaktadır.

Yurtdışı örneklerinde sıklıkla karşılaşıldığı üzere, 1947 yılında inşa edilen Bankside Enerji Santrali, 1981-2000 yılları arasında kapalı kaldıktan sonra Tate Modern olarak yeniden halka açılmıştır (Kim, 2018, s.58). Benzer şekilde, Tomato Industrial Museum “D. Nomikos domates fabrikasının makinelerini yerinde koruyarak, minimum fiziksel müdahale ile domates işleme sürecinin belleğini taşıyan bir endüstri müzesine dönüştürdüklerini; ziyaretçilere hem orijinal makinelerin çalışma mekanizmalarını hem de fabrikanın toplumsal tarihini XR destekli animasyon ve AR anlatımlarla sunarak, endüstri mirasının korunması sağlamayı başardıklarını vurgulamaktadır (Sylaiou ve diğ, 2024, s. 1-12).

İzmir Alsancak'ta yer alan tarihi Tekel Sigara Fabrikası 'da uzun yıllar endüstriyel üretim yaptıktan sonra işlevini yitirerek âtıl hale gelmiş; ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilerek İzmir Kültür Sanat Fabrikası'na dönüştürülmüş ve topluma yeniden kazandırılmıştır.

Görsel 6. İzmir Tekel fabrikası dönüşüm öncesi ve sonrası (Elif Aktan Arşivi, 2025)

Endüstri binası müzeye dönüştürüldüğünde, o binada yaşanan olaylar, o dönemin yaşam biçimleri ve kültürel pratikleri ziyaretçilere sunulmaktadır. Bu, sadece şehri ve toplumu tanımanın bir yolu değil, ayrıca o kültürün değerlerinin ve kimliğinin korunmasının bir aracıdır.

Görsel 7. İzmir Tekel fabrikası dönüşüm öncesi ve sonrası (Elif Aktan Arşivi, 2025)

Ayrıca, müzeler toplumsal etkileşimi teşvik eden, farklı kuşaklar arasında bir bağ kuran ve kültürel çeşitliliği kutlayan mekanlar haline gelmektedir. Bu dönüşüm, yerel topluluğun ortak kimlik arayışına katkı sağlayan önemli bir süreç olarak işlev görmektedir.

Şehri tanıyan ve şekillendiren geçmişi anlamak, bireylerin kendi kültürel kökenleriyle daha güçlü bir bağ kurmalarını sağlamaktadır. Böylece, tarihi bir binanın müzeye dönüşmesi yalnızca fiziksel bir dönüşüm değil; aynı zamanda kültürel kimliğin pekişmesine, toplumsal aidiyetin güçlenmesine ve kültürel mirasa olan saygının artmasına da hizmet etmektedir.

4.2. Yeniden İşlevlendirme

Tarihi yapıların mimari, estetik, sosyal ve kültürel değerlerini koruyarak yeniden hayata kazandırılmasını ve kent belleğindeki yerlerinin canlandırılmasını amaçlayan yeniden işlevlendirme, bu yapıların korunması, kent yaşamına entegrasyonu ve kültürel ile tarihsel sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli bir adımdır (Açııcı, Konakoğlu, 2019, s. 215). Eski veya âtil durumdaki yapıların yıkılmadan restore edilmesi, mevcut mimari ve tarihi özelliklerinin korunması ve günümüz ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden kullanıma açılması sürecini anlatmaktadır. Bu süreç, genellikle tarihi ve kültürel yapılar için uygulanır ve sürdürülebilirlik ile kültürel mirasın korunmasını hedeflemektedir.

Geleneksel yapılar ve kentsel dokular, bir toplumun geçmişini, sosyal yapısını, ekonomik durumu ve kültürel zenginliğini yansıttığı için bu mirasa verilen değer, toplumsal gelişmişliği de göstermektedir. Toplumun tarihsel ve kültürel mirasını oluşturan eski yapılar ve kentsel alanlar ne kadar korunmuşsa, o toplumun kültürel değerlerine ne kadar saygı gösterdiğini ve gelişmişliğinin bir göstergesidir (Buyurgan ve Öztürk, 2021, s. 425).

Venedik Tüzüğü'nün 5. maddesinde belirtildiği üzere, bir yapının kimliğini oluşturan özgün nitelikler korunmalı ve bu niteliklerle uyumlu tasarımlar gerçekleştirilmelidir. Bu doğrultuda, anıtsal yapıların yeniden işlevlendirilerek yaşatılabilmesi, ancak koruma ilkelerine bağlı kalınarak gerçekleştirilecek dikkatli ve ölçülü müdahalelerle mümkün olabilmektedir.

4.3. Yapının Mimari Değerlendirilmesi

Restorasyon çalışmaları sonucunda, yapı yeni işlevine uygun biçimde mekânsal olarak yeniden düzenlenmiştir. Tekel Fabrikası, geç Osmanlı dönemi endüstri mimarisinin karakteristik özelliklerini taşıyan bir yapıdır. Yığma taş duvarlar, geniş açıklıklı kemerli pencereler, yüksek tavanlı üretim hacimleri ve döküm kolon-kiriş sistemiyle, dönemin teknolojik ve estetik yaklaşımlarını yansıtan özgün bir örnek teşkil etmektedir. Yapının mimarisi, döküm kolon ve kirişlerin yanı sıra, cephesinde yer alan kemerli pencereler ve silme gibi detaylarla dikkat çekmiştir.

Yapının müze işlevine dönüştürülmesi sürecinde, bu mimari özgünlük korunmuş; özellikle cephe elemanları, malzeme dokusu ve strüktürel sistem görünür kılınarak yapının tarihsel katmanları vurgulanmıştır. Restorasyon sürecinde kullanılan malzeme ve teknikler, özgün dokuya saygılı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Taş ve tuğla yüzeyler, metal taşıyıcı unsurlar ve orijinal yapı izleri, sergi alanlarında da görünür biçimde korunmuş ve ziyaretçi ile etkileşim içinde olacak şekilde düzenlenmiştir.

Yeni işlev kapsamında oluşturulan galeri ve sergi alanlarında, farklı mekânsal senaryolara uyum sağlayabilecek esnek çözümler geliştirilmiştir. Modüler bölme sistemleri ile sergi alanlarının yeniden düzenlenebilmesi sağlanmış; bu sayede yapının statik karakterine müdahale etmeden değişken kullanımlara olanak tanınmıştır. Bu yaklaşım, “anıtsal değil, yaşanabilir endüstri mirası” anlayışı ile uyum içindedir.

Ayrıca yapının kentle ilişkisi ve erişilebilirlik olanakları bakımından bazı eksiklikler gözlemlenmiştir. Yeşil alan oranının artırılması, çevre yerleşim dokusuna nefes aldırان bir kentsel ara çözüm sunmakla birlikte; otopark kapasitesi, kent içi dolaşım sistemlerine entegrasyon ve kullanıcı yönlendirme elemanları gibi hususlar yeniden ele alınmalıdır. Özellikle engelli bireyler açısından erişilebilirlik kriterlerinin (rampa, düşey sirkülasyon çözümleri, engelsiz geçiş alanları vb.) henüz tam anlamıyla sağlanmadığı görülmektedir. Bu durum, evrensel tasarım ilkeleri çerçevesinde iyileştirme gerektiren önemli bir konudur.

5. SONUÇ

Bu çalışma, İzmir Tekel Fabrikası'nın kültür ve sanat merkezine dönüştürülme sürecini, mimari, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla ele alarak, endüstri mirasının çağdaş kültürel işlevlerle nasıl bütünleştirilebileceğine dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Yapının özgün taş duvarları, kemerli pencereleri ve döküm strüktürel sistemi restorasyon sürecinde korunmuş; bu unsurlar, sergi düzeni içerisinde anlatı öğeleri olarak kullanılarak, ziyaretçilere yapının tarihsel katmanlarını doğrudan deneyimleme imkânı sağlanmıştır.

Yeni kullanım kapsamında uygulanan açık plan organizasyonu ve modüler bölme sistemleri, mekânsal esnekliği artırarak sergi, atölye ve kütüphane gibi çeşitli işlevlerin entegre edilmesine olanak tanımıştır. Çevresel sürdürülebilirlik açısından ise, Biosphere Certified sertifikasının elde edilmesi; pasif ısı kontrolü, doğal aydınlatma ve geri dönüştürülmüş malzeme kullanımı gibi kriterlerin başarıyla uygulandığını göstermektedir.

Bununla birlikte, kullanıcı deneyimini etkileyen erişilebilirlik eksiklikleri dikkat çekicidir. Mevcut rampa, asansör ve yönlendirme sistemlerinin, evrensel tasarım ilkeleriyle tam uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmektedir. Özellikle görme ve işitme engellilere yönelik erişim çözümleri geliştirilmelidir.

İleriye dönük olarak, kullanıcı etkileşimini artıracak interaktif atölye uygulamaları ve prototip sergi programlarının, eski üretim alanlarına entegre edilmesi önerilmektedir. Ayrıca yerel sivil toplum kuruluşları, sanatçı kolektifleri ve eğitim kurumlarıyla iş birliği içinde yürütülecek programlar aracılığıyla, mekânın yaşayan bir kültürel merkez hâline gelmesi teşvik edilebilir.

Son olarak, Tate Modern (İngiltere) ve Zeche Zollverein (Almanya) gibi örneklerle yapılacak karşılaştırmalı analizler, Türkiye'deki endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesinde uluslararası standartların nasıl uyarlanabileceğine dair yol gösterici olabilir. İzmir Tekel Fabrikası özelinde ulaşılan bulgular, benzer dönüşüm projeleri için örnek teşkil edebilecek nitelikte olup, endüstriyel miras alanlarının korunarak toplumsal belleğe ve kültürel üretime kazandırılmasında bütüncül ve sürdürülebilir bir yaklaşımın önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Açııcı, F.K., & Konakoğlu, Z. N. (2019). Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: Trabzon Mimarlar Odası örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(2), 214-224. Doi:10.35379

Ahunbay, M. (2000). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Aydın, A., & Şahin, Ö. (2018). Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: Isparta Aya İshotya Kilisesi' nin gül müzesine dönüşümü. *TUBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 17, 63-75. doi.org/10.22520/tubaked.2018.17.004

Bauer, J., Leydesdorff, L. & Bornmann, L. (in press). Highly cited papers in library and information science (LIS): Authors, Institutions, and network structures. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. Erişim adresi: <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1504/1504.02576.pdf>

Buyurgan, S., & Öztürk, G.B. (2021). Yeniden işlevlendirilen kültürel mirasın korunması Kapsamında Söğüt Ertuğrul Gazi Müzesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(58), 2424-435, doi: 10.7816/ulakbilge-09-58-06

Dağ, M. (2023). Salih Zeki Ekinci Beyin Türkiye'de Ziraat, Tütün, Sınat ve Ticareti adlı eserine göre Tütün İnhisar İdaresinin teşkilat yapısı (1928). *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 1–20.

Höhmnn, R. (1992). *Denkmale der industrie - museen der industrie? Museum und denkmalpflege*. Bericht über ein Internationales Symposium, Bodensee, 56-61.

Güney, D., & Büyükarıslan, B. (2013). Endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirme süreci ve İstanbul Tuz Ambarı örneği. *Beykent Üniversitesi Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 31-58

Kâhya, E. (2018). Evaluation of the classroom furniture for university students. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 26(1), 20-29. doi: <http://dx.doi.org/10.31796/ogummf.330136>

Karaçor, Z., & Aydın, M. (2019). Osmanlı İmparatorluğunda özelleştirme faaliyetlerine örnek olarak Reji Tütün İdaresi. *Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 45–60.

Karadağ, A., & İncedere, L. (2020). Kentsel belleğin sürdürülebilirliği açısından İzmir'deki Endüstri miras alanlarının önemi, Alsancak Liman Ardı Bölgesi örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 29 (1), 57-71

Kaş Babalık, F. (2016). *Mühendisler için ergonomi işbilim*. Dora Yayıncılık.

Kaşlı, B. (2009). *İstanbul'da yeniden işlevlendirilen korumaya değer endüstri yapıları ve iç mekân müdahaleleri: Santral İstanbul örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kim, D. (2018). *Adaptive reuse of industrial buildings for sustainability, Analysis of sustainability and social values of industrial facades*, (Yüksek Lisans Tezi), Mimarlık Fakültesi. University of Texas at Austin.

İzmir Kalkınma Ajansı (IZKA). (2020). *İzmir Endüstriyel Miras Envanteri*. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

Mısırlısoy, D., & Günçe, K. (2016). Assessment of the adaptive reuse of castles as museums: Case of Cyprus. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 11(2), 147–159. <https://doi.org/10.2495/SDP-V11-N2-147-159>

Miller, A. J., Thomson, F. ,& Callagher, D. (1998). Epping case study. *Suburban studies*, 12, 1–9. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK>.

Özdemir, M. (2015). *Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi; Beykoz deri ve kundura fabrikası örneği*, Yüksek Lisans Tezi, [İstanbul Teknik Üniversitesi].

Özgüç, İ. F., & Dağsöz, A.K. (1991). Türkiye-AET Ülkelerinin Isı Yalıtım Kurallarının Karşılaştırılması, Isı Bilim ve Tekniği 8. Ulusal Kongresi, Eskişehir.

Parlapan, G., Kılıç, S.E. & Güney, M.E., (2023). İzmir Kenti ve yakın çevresinde endüstriyel miras rotası önerisi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 32(1), 89-113 doi: 10.51800/ecd.1256253

Sylaiou, S., Dafiotis, P., Fidas, C., Vlachou, E., & Nomikou, V. (2024). Evaluating the impact of XR on user experience in the Tomato Industrial Museum “D. Nomikos”. *Heritage*, 7(3), Article 82. <https://doi.org/10.3390/heritage7030082>

Serçe, E. (2014). İzmir Tekel Sigara Fabrikası. *Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Dergisi*, 110, 45–50.

Şahin, G., & Taşlıgil, N. (2014). Türkiye’de tütün (Nicotiana tabacum L.) Yetiştiriciliğinin tarihsel gelişimi ve coğrafi dağılımı. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 19(31), 1–20.

İnternet Kaynakları

Turkish Museums, İzmir Kültür Sanat Fabrikası. <https://www.turkishmuseums.com/museum/detail/22357-izmir-kultur-sanat-fabrikasi> Erişim tarihi:07.01.2025.

İzmir Kalkınma Ajansı. (2021). İzmir Endüstriyel Miras Envanteri yayında. <https://izka.org.tr/izmir-endustriyel-miras-envanteri-yayinda>

İzmir Kültür Sanat Fabrikası. (2023). Anasayfa. izmirkultursanatifabrikasi.gov.tr erişim tarihi:02.02.2025.